

KÜRESELLEŞMEDE MARJİNALLEŞEN ULUSAL EKONOMİ

-Marginalization Of The National Economy Due To Globalisation-

Yrd. Doç. Dr. Murat Ali DULUPÇU*

ÖZET

Küreselleşme henüz evrimini tamamlamamış olmasına rağmen, içeriğinden ziyade sonuçları üzerinde odaklaşılan bir kavramdır. Bu nedenle küresel fırsatları yakalama kaygısı ulusal ekonominin önüne geçmekte, küreselleşmenin aslında ulusal ekonomiyi ve bu ekonomide yer alan aktörleri güçlendirmek için kullanılan bir araç olduğu unutulmakta, küreselleşme doğrudan bir amaç haline gelmektedir. Çalışma küreselleşmenin ulusal ekonomi ve aktörleri üzerindeki etkisini yeniden yorumlayarak, ulusal ekonomi-küresel ekonomi paradoksunun çözüm ilkelerini belirlemeyi hedeflemektedir.

Focus on globalisation -though it is still an unfinished process- is not on its content rather on its conclusions. Thus globalisation, with a desire to match its challenges, becomes a direct target and forgetting that it is an instrument for strengthening the national economy and its actors. This study aims to solve global economy-national economy paradox by reevaluating the affect of globalisation on national economy and its actors.

Küreselleşme, Ulusal Ekonomi, Refah Devleti, Sosyal Politika, Dış Ticaret, Çokuluslu İşletmeler, Globalisation, National Economy, Welfare State, Social Policy, Foreign Trade, Multi-National Enterprises.

GİRİŞ

Etkilerinin 1980'lerde hissedilmeye; literatürünün ise 1990'larda yoğunlaşmaya başladığı küreselleşme, iktisattan politika bilimine kadar tüm sosyal disiplinlerin ilgisini çeken bir fenomen olmuştur. Oluşum süreci, dinamikleri ve etkileri hala tartışılmakla birlikte, bu fenomen günlük hayatın yanısıra, ulusların kaderlerini de hızla etkilemeye devam etmektedir.

Gelişim ve etkilerinin yaygınlaşması süreci çok hızlı ilerlediğinden, küreselleşme sorgulanmak yerine daha çok getirdiği fırsatlar yönünden incelenmektedir. Ancak küreselleşmenin topyekün dünya refahını artıran pratiğinin yanısıra bazı olumsuzlukları da doğasında taşıdığı açıkça görülmektedir. Küreselleşme açlık ve fakiriğe çözüm getirememiş, dünya üzerindeki etnik kökenli sıcak çatışmaları sona erdirememiş, dahası ulusal ve uluslararası normların belirleyiciliğinin sanayileşmiş batılı ülkelerin eline geçmesini sağlamıştır.

Uluslararası normların modern dünyada kaliteye endeksleneceği ve kalitenin ise zenginliğe paralel geliştiği varsayıldığında, batılı ülkeler oyunun kurallarını belirlemede yani ekonomik, sosyal ve siyasal kalitenin dünya standartlarını oluşturmada açık farkla ön plana çıkmaktadırlar. Bu durum demokrasinin, ekonomik kalkınmanın, teknolojik ilerlemenin veya insan haklarının kaliteli örneğine yani batıya bakılarak dünyanın diğer coğrafyalarında üretilmesine yol açmakta; batıda

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

kendiliğinden ortaya çıkan ve içselleştirilen tüm ekonomik, sosyal ve siyasal kavram ve süreçler, gelişmekte olan ve az gelişmişlerde norm haline getirilerek biçimsizleştirilmektedir. Bunun nedeni batıda evrimleşme sonucu biçimlenen süreç ve kavramların küreselleşme aracılığı ile evrenselleştirilip, dünyadaki diğer coğrafyalara hazır biçimde sunulması; buna bağlı olarak, hazır normu alan bu ülkelerin bu normun nasıl evrimleştiğini bir kenara bırakarak, doğrudan normun içeriksiz biçimi ile uğraşmayı tercih etmeleridir. Yani batı dışı toplumsal formasyonlara sonradan ve/veya dışarıdan enjekte edilen süreç ve kavramlar biçimsel olarak var olmalarına rağmen içerikten yoksun bırakılmaktadır.

Kaldı ki küreselleşmenin kendisi bile bu merkezkaç etkinin altında kalarak batı dışı coğrafyada normlaşmıştır. Öyle ki dış ticarete rekabetçi üstünlük üzerinde yoğunlaşma, batı dışı coğrafyada ulus devlet ve ulusal ekonominin dışlanması, geleneksel yurtiçi ekonomik ve endüstri ilişkilerinin göz ardı edilerek küreselleşmenin getirdiği fırsatlardan yararlanmanın mümkün olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak küreselleşmeye normlar ile katkıda bulunan batı toplumlarında durum böyle değildir. Bu toplumlarda küreselleşme ileriki bölümlerde açıklanacağı gibi ulusal ekonomi ve küresel ekonomi ayrımını paradoksal bir görünüme bürümekte, çatışma alanları üretmekte ve dengeleyicilerini hızla aramaktadır.

Bu çalışma, küreselleşmenin ulusal ekonomi üzerindeki etkilerini yeniden yorumlayarak, batı dışı coğrafyanın küreselleşmede ulusal ekonomiyi, batı ekonomilerinin karşı karşıya kaldıkları paradokslara düşmeden nasıl dışlayacağını değil, nasıl dönüştüreceğinin ilkelerini belirlemeyi hedeflemektedir.

1. İÇERİKTEN YOKSUNLAŞTIRILMIŞ KÜRESELLEŞME

Küreselleşmeye ilişkin literatürün genişliği ve kavramsallaştırmadaki ideolojik boyut bu kavramın tanımlanmasında farklılıklara yol açmaktadır. Genel kabul gören yaklaşıma göre küreselleşme ulusların dünya ekonomisinde finans ve üretim önceliğindeki farklı seviyelerin niteliksel ve niceliksel uluslararası bütünlüğünü ve ekonomik anlamda sınırların ortadan kalkmasını ifade eder.¹

Finans bağlamında daha önce görülmemiş bir şekilde uluslararası finansal bağımlılık ve genişleme ekseninde ele alınan küreselleşme, aynı zamanda ulus devletin ekonomik kalkınmayı teşvik etme ve şekillendirmede kontrolü kaybettiğini de göstermektedir.² Ticaret bağlamında devletlerin, küresel rekabeti esas alan dışa dönük politikalar üzerinde odaklaşması anlamındadır.³ Benzer şekilde üretim açısından küreselleşme, üretimin yüksek kar peşinde koşan çokuluslu işletmeler (ÇÜİ) tarafından dünya çapında yapılmasıdır.

Görüldüğü gibi farklı bağlamlardan ele alınan küreselleşmede ulusal ekonomi parametresi yüksek değişken olmaktan çıkmıştır. Küreselleşmenin son

¹ Jonathan MORAN, "The Dynamics of Class Politics and National Economies in Globalisation", *Capital and Class*, C. 66(1998), s. 35-36; Janet CEGLOWSKI, "Has The Globalisation Created a Borderless World", *Business Review*, (April 1998), s.17.

² P. CERNY, *Finance and World Politics*, Edward Elgar, England, 1993, s. 10-18.

³ Bu argümanı destekleyen temel eserlerden biri R. PALAN-J. ABBOTT, *State Strategies in a Global World*, Pinter, London, 1996'dır.

derece geniş olan kapsayıcılığı sayesinde ulusal devletin ekonomik hayattaki rolü, ekonomik kalkınma için yetersiz varsayılp, kalkınma doğrudan dış ticaret ve uluslararası sermaye ile yani küreselleşme ile ilişkilendirilmektedir.

Oysa sermaye ve ticaret zannedildiğinden çok daha az oranda küreselleşmiştir. UNDP'nin 1997 raporundaki 17 ülkeyi baz alan bir çalışmaya göre 1913'te bu ülkelerin ihracatlarının GSYİH'larına oranı %12.9 iken, aynı oran 1993'de sadece %14.5'e yükselmiştir; sermaye transferlerinin GSYİH'larına oranı ise hala 1890'lardaki düzeyinin altındadır.⁴

Bu yüzden küreselleşmenin tanımlaması ticaret ve sermayenin uluslararasılaşmasına endekslenmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Fakat buna rağmen finans, üretim ve ticaretteki uluslararasılaşmanın yanısıra sınırların kalktığı, teknolojinin başat rolü üstlendiği, dışa dönük kalkınma stratejilerinin uygulandığı, işletmelerin rakiplerini yakından izleyip yenilikleri spontane olmaktan kurtardığı ve ulusal politikanın uluslararası aktörler tarafında şekillendiği dünya düzeneği küreselleşme olarak adlandırılmaktadır.

Küreselleşme bu şekilde tanımlandığında ister istemez ulusal aktörlerin rolü dışlanmakta ya da en azından küçümsenmektedir. 'Küresel Köy' ve 'Küresel Düşün, Yerel Hareket Et' gibi formülasyonlar devletin dikkatini dış dünya üzerinde yoğunlaştırırken, ulus devletin önemi kabul edilmekle birlikte, ulusal politikanın küresel ekonomi tarafından belirlendiği varsayımı da yaygınlaşmaktadır.

Küreselleşmenin dünya ekonomisindeki karşılıklı bağımlılık ve artan işbölümünü ifade eden popüler bir kavram haline gelmesi çok eski değildir. Bu kavram 20. yüzyılın sonunda gelişmiş ulus devletlerin politika ve iktisadındaki en büyük meydan okumalardan biri olarak görülmeye başlanmıştır.⁵ Bu bağlamda sanayileşmiş ülkelerde artan sayıda aydın ve akademisyen, küreselleşmeyi beklenmeyen bir trajedi veya toplum ve ekonomiler için kaçınılmaz bir kader şeklinde algılamaktadır. Çünkü küreselleşme ulusal politikanın içeriğini belirlemekle kalmamakta, kamusal hayatı düzenleyip, alınmamış kararları bugünden biçimlendirmektedir. Bu bağlamda küreselleşmenin zıt sonuçlara da yol açabilen bir gelişmeyi içerdiği kabullenilmeye başlanmıştır.⁶

Kitlel işsizlik, durgunluk, düşen reel ücretler, artan sosyal eşitsizlik, geleneksel endüstri ilişkilerinin bozulması, transfer harcamalarındaki büyük çaplı kesintiler bu zıt sonuçların sadece bir kaçıdır. Bu olumsuzluklardan bazıları Batı dünyasında artan sermaye mobilitesine koşut, Uzakdoğu kaynaklı rekabetle bağlı ortaya çıkmakta, Uzakdoğu ülkelerinin rekabetçi sanayi devletleri olarak yükselmeleri ise işletme faaliyet yapılarının rasyonelleştirilmesi ile ilişkilendirilmekte, üretimdeki

⁴ UNDP, **Human Development Report**, OUP, New York, 1997, s. 83.

⁵ Bu konudaki literatür için bkz: Geoffrey GARRETT, **Partisan Politics in the Global Economy**, CUP, New York, 1998; Robert Z. LAWRENCE ve diğerleri, **A Vision For the World Economy Openness, Diversity, and Cohesion**, Brookings Institution Press, Washington, 1996; Lester THUROW-Paul KRUGMAN, "Like Oil and Water: A Tale of Two Economists", **The New York Times**, 16 Şubat 1997, s. 10-11.

⁶ Bu argümanın savunucuları arasında Lester Thurow, Jeremy Rifkin ve William Greider yer almaktadır.

ilerlemelerin doğurduğu karlılık bu ülkelerde bazı sektörlerde pahalı işgücü ile sonuçlanmaktadır.⁷

Yanısıra bu gelişmelere paralel olarak oyunun kuralları ve piyasa ekonomilerinin gelir dağılımına ait sonuçları yeniden ahlaklandırılmakta ve yeniden politize edilmektedir. Gelir dağılımına yönelik uluslararası çözümler ulusal çatışma çözme tiplerini ortadan kaldırmaktadır.⁸

Küreselleşmenin olumsuzlukları farklı disiplinlerden artan sayıda eleştiriye maruz kalmaktadır.⁹ Ancak söz konusu eleştiriler küreselleşmenin sürecinden çok sonuçları üzerinde odaklaşmakta, dahası küreselleşmenin sonuçları küreselleşmenin kendisini ile eş tutulmaktadır. Kuşkusuz tamamlanmamış bir evrimin nihai sonuçlarını kestirip küreselleşmenin kesin bir tanımını şimdiden yapmak eksik bir girişim olacaktır. Fakat genel kabul gören günümüzdeki tamamlanmamış sürecin kısmi sonuçlarına dayanan tanımlamaların karşısından alternatif daha doğrusu özsel bir kavramsallaştırma çabasına da gereksinim vardır. O halde küreselleşme nedir?

Küreselleşme teknolojik değişime bağlı olarak sadece çokuluslu işletmelerin giderek daha fazla miktarda kendi toprakları dışında üretim ve yatırım yapması değildir. Küreselleşme, işletmelerin kendilerini organize etme ve hedeflerini tasarlama biçimlerindeki farklılaşma yani çokuluslu işletmelerin nasıl faaliyet gösterdiklerinin yanısıra nasıl düşündüklerindeki değişimdir.

Aynı realite ulus devletler için de geçerlidir. Küreselleşme bağımsız devletler karşısında piyasanın zafiri değil; devletlerin, piyasaların ve diğer aktörlerin, doğasını birlikte şekillendirdikleri bir süreçtir. Bağımsız devlet sözgelimi para politikasında¹⁰ gücünü yitirirken, bazı yeni güç alanları sözgelimi bölgesel ekonomik bütünleşmeler yaratmaktadır.

Aynı zamanda küreselleşme insanlar arasındaki bağın devrimsel nitelikte dönüşmesidir. Uluslararası göçe getirilen sıkı kısıtlamalara rağmen, insanların seyahat edebilmesi kolaylaşmıştır. Ekranlar uzak mesefeleri yakınlaştırmakta, bu durum hükümetlerin popüler baskılara karşı tepki veya etki göstermesini zorunlu kılmaktadır. İnsanlar arasındaki iletişim devletin kontrolünden çıkmıştır. 21. yüzyıl küresel toplum bazında bütünleşmek için daha fazla kapasite yaratırken, en az bir o kadar kapasiteyi toplum ve devletlerdeki düzensizliği artırmak için yaratmaktadır.

⁷ Challenge, "Has The Globalisation Gone Too Far?", Vol. 41(1998), s. 81-84.

⁸ A. SEN, **On Economic Inequality**, Clarendon Press, Oxford, 1973, s.1-2; C. MURPHY-R. TOOZE(Editorler), **The New International Political Economy**, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1991, içinde S. STRANGE, "An Eclectic Approach", s. 41.

⁹ Paul HIRST- Grahame THOMPSON, (Çev. Çağla ERDEM- Elif YÜCEL), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitabevi, Ankara, 1998; Paul HIRST-Grahame THOMPSON, "The of Globalisation", **Economy and Society**, Vol. 21(1992); S. GILL- D. LAW, "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", **International Studies Quarterly**, Vol. 33(1989); B. BURGENMEIER- L. MUCCHIELLI, **MNCs And Europe**, Routledge, London, 1992, içinde M. PANIC, "The Impact of Multinationals on National Economic Policies"; Alex DUPUY, "Thoughts on Globalisation, Marxism and the Left", **Latin American Perspectives**, Vol. 25(1998), s. 55-59; R. MOORE "Globalisation and the Future of US Human Rights Policy", **Washington Quarterly**, Vol. 21(1998), s. 193-113; S. M. KEIGHER- Christine LOWERY, "The Sickening Implications of Globalisation", **Health and Social Work**, Vol. 23(1998), s. 153-159.

¹⁰ Peter DRUCKER, "The Global Economy and the Nation State", **Foreign Affairs**, Vol. 76(1997), s. 159-165.

Özetle küreselleşme, insan, toplum, işletme ve devletlerin faaliyet ve davranış biçimlerindeki değişimin ötesinde, kimlik ve tercihlerindeki dönüşümdür. Bu küresel bir homojenliğe yönelme değil, çokuluslu işletmelerin üretim ve organizasyon kararlarını çok karmaşık hesaplamalara dayanarak yapması örneğinde olduğu gibi heterojenliği muhafaza eden bir yönelimdir. Toplum ömek alındığında ise batı tipi insan modeli üzerinde bazı toplumlar bütünleşirken, bazı toplumlar alternatif değer ve kimlikleri yeniden yaratma çabasındadırlar. Devletler, işletmeler ve diğer aktörler bir takım alanlarda otonomilerini yitirken, bazı yeni alanlarda güç kazanmaktadırlar. Ancak tüm bu panoramaya ayrıklı şekilde küreselleşme devletler arasındaki gücün dağılımında bir farklılaşmaya yol açmamaktadır. Aksine devletler arasındaki geleneksel hiyerarşiyi beslemekte, küreselleşmeyi şekillendirenlerin öncülüğünü koruyarak bu işlevlerine destek sağlamaktadır.¹¹

Bu nokta küreselleşmenin ulusal ekonomi üzerindeki etkisinin yeniden yorumlanmasına gereksinim vardır. Çünkü küreselleşme genel kabul gören tanımlarda özde değil, biçimde değişimi ifade etmektedir. Biçimsel ve özsel değişimin batı dışı toplumsal formasyonlardaki imaları birbirinden farklıdır. Bu realite dikkate alındığında ulusal ekonomi küreselleşme karşısında yeniden anlamlandırılabilir.

2. ULUSAL EKONOMİNİN GERİLEMESİ

Küreselleşmenin aslı majinal; marjinali asıl haline dönüştürdüğü kavram setinin en çarpıcı örneklerinden birisi ulusal ekonomi-küresel ekonomi ikilisidir. Ulusal ekonomi her ne kadar sanayi devrimi ve modernleşme ile formalleşen bir kavram olsa da, pratikte varlığı ulus olgusunun ortaya çıktığı andan itibaren sürdürülmüştür. Oysa küresel ekonomi 20. yüzyılda pratiğe yansiyarak tanımlanmaya çalışılan bir olgudur. Buna rağmen küreselleşme kendisinden çok önceleri var olan bir olgu ve kavramı dışlayarak öne geçmeyi başarmıştır.

Ulusal ekonomi sadece merkantilizm dönemine atfedilecek kadar spesifik bir kavram değildir. Kaldı ki ulusal ekonominin içerik ve sınırlarının belirlenmesinde vazgeçilmez öneme sahip Keynesyen ulusal gelir muhasebesi olmadan, bu kavramı politik bir doktrininden teorik bir yaklaşıma da dönüştürmek imkansızdır. Hangi ideoloji açısından yaklaşılsa yaklaşılsın ulusal ekonomi ve bu ekonomi içindeki aktörlerin ulus dışı faktörler karşısında önceliğini ifade eden ulusal ekonomi anlayışı ulus devletin ekonomik temelini oluşturmaktadır.

Öte yandan ulus devlet de ulusal ekonomiye politik perspektifte katkı sağlamaktadır. Bu nedenle ulus devlet formatında gelişmeyen toplumlarda -özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan bazı toplumsal formasyonlarda- ulusal ekonominin kavramsallaştırılmasında ideolojik etkenler ağır basmaktadır. İdeolojik etkenlerin ağır basması, ulusal ekonomiyi bu tip ülkelerde gelişmiş ekonomilere göre küreselleşme karşısında daha da güçsüz bırakmakta, ulusal çıkarların tanımlanmasında ikiye bölünmüşlük ortaya çıkmaktadır.

¹¹ N. WOODS, "Globalisation: Definitions, Debates and Implications", *Oxford Development Studies*, Vol. 26(1998), s. 13-15.

Ulus devletin gelişmesine paralel hareket eden ulus ekonomisi anlayışının hakim olduğu gelişmiş ekonomilerde durum biraz daha iç açıktır. Toplumsal ekonomik sözleşme daha az ulusal çatışma ile kazanılabilmekte ya da en azından ideolojik kutupların ortak ekonomik çıkarlar bağlamında birbirine yaklaşımı göreceli ve ılımlı bir atmosfer içinde gerçekleşmektedir.

Batı ekonomilerinde hükümetlerin ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket ettiği yani ulusal ekonomiyi kolladığı varsayımı, iki temel üzerine oturmaktadır. Bunlardan birincisi, daha önce değinilen Keynesyen teorinin, açık finansman ve kamu yatırımları politikaları ile İngiltere'de ve New Deal ile ABD'de kapitalist ekonomilerin Büyük Buhran'dan kurtararak güven kazanmasına; ikincisi ise, Fabian sosyalizmine dayanan hükümetin harcama ve vergilendirme mekanizmaları ile yoksulluğu azaltmasında aktif rol almasına karşı olan inançtır.¹² Bu iki temel zamanla dünya konjoktürünün katkısıyla da batı dışındaki ekonomilere yayılmış ve 1960'larda küreselleşmenin etkilerin hissedilip neo-liberalizm yaygınlaşmaya başladığı döneme kadar geçerliliğini kısmen de olsa koruyabilmiştir. Küreselleşme ile birlikte gözden düşen aktif ekonomi politikaları, içe dönük sanayileşme, korumacılık, planlamacılık, maliye politikası ve gelir dağılımının düzenlenmesi gibi ekonomik değişkenlerin yerini ihracata dönük sanayileşme, IMF, Dünya Bankası, bölgesel ekonomik bütünleşme, dış ticaret, rekabetçi üstünlük, liberalizm ve yeni sağ gibi değişkenler hızla ikame etmiştir. Bu gelişmelerden doğrudan etkilenenler ise, ulusal ekonomi ve aktörleri olmuşlardır.

Küreselleşmenin ulusal ekonomi üzerinde bir çok etkisi olmakla beraber ulusal aktörlerin bu etkileri en çok hissettikleri iki temel kategori vardır. Birinci kategori küreselleşmeyle beraber refah devleti ve onun uzantısı olan sosyal politikanın; ikinci kategori dış ticaretin öncelliği ulusal ekonomiden almasının ulusal ekonomi üzerindeki etkilerini içermektedir.

2.1. Refah Devleti İle Birlikte Sosyal Politikanın Baskı Altına Alınması

Günümüzün refah devleti Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı'nın bir ürünüdür. Keynes'in getirdiği makro iktisadın teorik çerçevesi sayesinde uygulanma fırsatını elde eden ekonomik ve sosyal politikalar ve hatta merkezi ekonomik planlama, kitlesel işsizlik tehlikesinden kaynaklanan ekonomik ve sosyal güvensizliğe karşı çözüm ya da en azından bu güvensizlikle temel bir mücadele aracı olarak değerlendirilmiş; böylece, ulusal aktörler elde etmeği arzuladıkları ekonomik önceliklerine teorik zemin bulmuşlardır. Bu teorik zemin, aynı zamanda gümrük

¹² A. LEWIS, *The Principles of Economic Planning*, George Allen & Unwin, London, 1949, s. 9-10. Ancak günümüzdeki gelişmeler sonucunda kamu sektöründe yer alan bireylerin tıpkı özel sektördeki bireyler gibi kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini, bu bağlamda çeşitli grup, bürokrat ve teknokratların desteğine ihtiyacı olan politikacıların bunları kayırdığını ortaya çıkarmıştır. Politik elitlerin çıkarları doğrultusunda davranan hükümetlere somut örnekler için Bkz: S. DECALO, "The Process, Prospects and Constraints of Democratization in Africa", *African Affairs*, Vol. 91(1992), s. 7-35, R. GULHATI, "Who Makes Economic Policy in Africa and How?", *World Development*, Vol. 18(1990), s. 147-163; S.K. BERY, "Economic Policy Reform in Developing Countries: The Role and Management of Political Factors", *World Development*, Vol.18(1990), s. 1123-1131; türkçe çalışmalar için Bkz. Vural SAVAŞ, *Anayasal İktisat*, Beta Yayın, İstanbul, 1989, s. 1-29; James BUCHANAN, *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat*, Aytaç EKER-C. C. AKTAN(Editörler), İzmir, 1991, s. 254-279.

tarifelerini meşrulaştırıp, kendi kendine yeterlilik ilkesi yaygınlaşmıştır.¹³ Elbetteki tek başına iktisat teorisi, politik destek bulmadan ulusal ekonominin ve bu ekonomideki aktörlerin önselliğini sağlayamaz; savaş ve Buhran konjonktürüne paralel şekilde hem milliyetçiliğin, hem de durumu kötüleşen gelir gruplarının sınıfsal baskısı olmadan, salt ekonomik gerekçelerle refah devleti ve refah devletinin uyguladığı sosyal politika kamuoyu tarafından kabul edilebilir bir platforma oturtulamazdı.¹⁴

1930'ların sonlarından 1960'ları başına kadar Lionel Robbins, Joseph Schumpeter, John Maynard Keynes ve Gunnar Myrdal gibi bir çok ünlü iktisatçı, gelişmiş demokratik ulus devletlerde refah devletinin yeni bir sosyal düzen olarak yükselişinin geçmişteki uluslararası karşılıklı bağımlık düzeyine dönüşü engelleyeceğini savunmuşlar,¹⁵ uluslararası ekonomik bütünleşmeme, istikrarlı ve demokratik ulusal politikanın bedeli olmuştur.

Ancak küreselleşmenin en etkili sinyallerini yayan "Petrol Şokları" dışa kapalılıkla kazanılan ulusal ekonomik ve politik istikrarın, kontrol altındaki yurt içi ekonomik ve politik değişkenlerle daha fazla sürdürülemeyeceğinin habercisi olmuştur. Dünya ekonomisinin yeni itici güçleri -yeni uluslararası ekonomik aktörler- az gelişmiş ekonomilerin ötesinde, en gelişmiş ulus devletlerdeki sosyal politikaları bile baskı altına almış, bu toplumdaki özel girişimler, refah devleti kurumlarını ve bunların endüstri ilişkilerini sadece uluslararası rekabet edebilirliklerindeki kaybın nedeni olarak değil, yeni rekabetçi fırsatları uyarılma ve yakalama çabalarında engelleyicisi olarak da görmüşlerdir. Sanayideki bu rasyonalizasyon baskısı, endüstri ilişkilerine zarar vererek finansal etkinlik kaybı ile sosyal güvenlik sistemleri düzenlenmesi, içsel yeniden yapılanmayı bloke etmiş ve engelleme günümüze dek süregelmiştir.

Çünkü küreselleşmenin bu ekseninde doğurduğu politik çatışma paradoksalıdır. Bir tarafta küreselleşme refah devletini radikal biçimde yerinden sarsarken, diğer tarafta daha açık ekonomi ve daha güçlü küreselleşme baskısı refah devletinin statükosuna dokunmayı zorlaştırmaktadır. Bunun temel nedeni sosyal politikaların değişmeye yüksek direnç göstermesidir. Bu bağlamda küreselleşme gerekli sosyal reformların itici gücü olmaktan uzaklaşarak engelleyicisi haline dönüşmekte, bir başka deyişle dünya ekonomisine kapalılık sosyal politikadaki kurumsal değişimi kolaylaştırmaktadır.

Kapalı ekonomilerde ulusal çıkar için uygulamaya konulan politikalar genel bir konsensüsü içerir. Ancak açık ekonomilerde ulusal çıkar kavramının küresel

¹³ Refah devleti ile ilgili bkz. C.C. AKTAN, *Optimal Devlet*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1995; C. C. AKTAN, *Değişim ve Devlet*, TİSK Ya., Ankara, 1998; Tülay ARIN, "Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi", 9. *Türkiye Maliye Sempozyumu*, 1993; Nicholas BARR, *The Economics of Welfare State*, SUP, California, 1993.

¹⁴ Keynes'den itibaren 1960'lara kadarki kapalı ekonomi anlayışı ince ayar (fine tuning) ile ekonominin tamamen kontrol edebileceğini savunuyordu, Petrol Şokları bu savı sarsarak küreselleşmeye uyumlu liberal ekonomik politikaları tekrar gündeme getirdi ve bu hareketi politik liberalleşme destekledi, Bkz. Paul WACTHEL, *Macro Economics*, McGraw Hill, New York, 1989, s. 5-8.

¹⁵ Gunnar MYRDAL, "Economic Nationalism and Internationalism", *Australian Outlook*, Vol. 11(1957), s. 3-50 veya Joseph SCHUMPETER, "The Future of Private Enterprise in the Face of Modern Socialist Tendencies", *History of Political Economy*, Vol. 7(1975), s. 294-298'e bakılabilir.

aktörler tarafından biçimlendiği iddiaları toplumsal konsensüsü engeller. Özelleştirme, sosyal güvenlik sisteminde reform, sağlık ve eğitim sistemlerinin yeniden yapılanması küreselleşen ekonomilerde kapalı ekonomilerde olduğundan farklı şekilde algılanır; küresel aktörlerin ulusal ekonomiye müdahalesi söylemleri söz konusu ekonomik ve sosyal performansı olumlu yönde geliştirecek girişimlerin önüne set çeker. Çünkü küreselleşme kaygısı ulusal ekonomideki aktörlere gösterilen ilginin önüne geçmekte, dışa açıklık yerel sanayici ve işgücünün çıkarlarıyla çatışmaktadır.

Bu konuda özelleştirme veya sosyal güvenlik sistemlerindeki reformlar en çarpıcı örnekleri oluşturur. Özelleştirme küreselleşme sonrası (baskısı), ulusal hükümetlerin reform hareketleri içinde yer aldığı zaman yurt içindeki sınıfsal gruplar kamu mallarının mülkiyetinin yabancıların eline geçmesini olumlu karşılamazlar. Sosyal güvenlik sisteminin uluslararası kredibilitenin artırılması için reforme edilmesi de ulusal sınıflar tarafından benzer bir tepki ile karşılanır.¹⁶

Sonuçta küreselleşme ile hareketliliği sınırlanan ulus devlet ekonomik ve sosyal politikalarını uluslararası aktör ve konjonktürün çizdiği çerçeve içinde belirlemek durumundadır. Uluslararası ekonomik sözleşmeler haksız rekabeti, doğrudan sanayinin teşvikini ve piyasaya yönelik müdahaleleri ortadan kaldırır veya minimize eder. Benzer bir misyon IMF ve IBRD tarafından üye ülkelere dikte edilir.

Kalkınmanın finansmanında kaynak sıkıntısı çeken ülkelerde, yabancı sermaye ve dış borcu ülkeye çekebilmek makro ekonomik göstergelerin yüksek performansına bağlı olduğundan refah devleti ve sosyal politika hem kavramsal hem de pratik anlamda daha da kenara itilir; hatta sosyal politikanın önemsenmesine yönelik çabalar ülkeyi geri kalmışlığı sürüklemek veya kalkınmayı engellemek suçlarına maruz kalır. Çünkü devletler ulusal piyasaların üretimde etkinliği sağlamak için yeterli ölçek sunmadığı iddiasındadırlar.¹⁷ Fakat batı ekonomilerinde başta ABD olmak üzere durum böyle değildir. Kaldı ki, piyasa ölçeğini genişletme girişimleri dünya üzerinde adil olarak dağılmak bir yana, sanayileşmiş devletlerin arasındaki yoğun ticaretle sınırlı kalmaktadır.

Ancak küreselleşmenin ulusal ekonomi üzerindeki etkisi refah devleti ve sosyal politikayla sınırlı değildir. Dış ticaretin kalkınma ve küreselleşmenin motoru kabul edilmesi refah devletini ve ulusal aktörleri etkiler.

2.2. Dış Ticaretin Ulusal Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Küreselleşmenin boyutları ve etkileme biçimleri farklı olmakla birlikte, dünya piyasaları ile bütünleşmeye yönelik dış ekonomi politikaları istihdam ve gelir üzerindeki öncelikli etkilerinden dolayı farklı değerlendirilir. Bunun anlamı küreselleşmenin doğrudan ve ilk etki sahası olan dış ticaretin küreselleşme ile eş tutulmasıdır.

Artış performansları karşılaştırıldığında 19. ve 20. yüzyılların sonları arasındaki dönemde uluslararası ticaret, üretimdeki artışı geçmektedir. Üretim bu

¹⁶ Challenge, s. 88-89.

¹⁷ J. SACHS, "International Economics: Unlocking The Mysteries of Globalisation", Foreign Policy, (Spring 1998), s. 110.

anlamda finansal piyasalardaki bütünleşme ve karşılıklı bağımlılık karşısında da yenilgiye uğramıştır.¹⁸ Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde küreselleşme sadece dış ticarete endeksenmekle kalmamış, dış ticaret ulusal ekonominin önüne geçerek uluslararası ekonomik bütünleşme başat konuma gelmiştir. Daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında dış ticaret, ulus ekonomisi ve bu ekonomideki aktörlerin gelişmesinin hızlandırılmasına için yapılan bir aksiyon iken -ki merkantilizm buna en güzel örneği teşkil eder-, günümüzde doğrudan dış ticaretin kendisi küreselleşme kaygısıyla sorgulanmadan ulus devlet tarafından arzulan bir hedef haline dönüştürülmüştür.

Dış ticaretin küreselleşme sayesinde kazandığı üstünlük, diğer bir deyişle küresel eğilimlere karşı ulus devletin direnç göstermesinin anlamsız olduğunu öne süren söylem, dünya sistemiyle bütünleşme uğraşısı içerisinde dış ticaretin yol açacağı deformasyonları görmez; dış ticareti eleştirme döneminin çoktan kapandığını iddia eder. Fakat gerçeğin göz ardı edildiği ve giderek yayımlanan bu yönelim, dış ticaretin doğrudan ulusal ekonomiyi mağruz bıraktığı olumsuzlukları ortadan kaldırmış olmaz.

Serbest dış ticaret bir çok açıdan eleştirilmiştir. Tarihsel açıdan değişmez bir karaktere sahip olan üç temel eleştiri ulusal ekonomiye doğrudan olumsuz etkide bulunduğundan diğerlerine göre daha önemlidir. Bunlar sırasıyla ekonomik bağımlılık ile ulusal gücün kaybedilmesi, ithalat karşısında yerel sanayinin korunması ve büyük devletlerin küçük devletleri sömürmesi eleştirileridir. Ayrıca bu üç temel eleştiri sürekli olarak dış ekonomik politikada serbest dış ticaretin belirleyici olmasına da karşı ortaya atılmıştır.

Ekonomik bağımlılık ile ulusal gücün kaybedilmesi eleştirisi incelendiğinde, ekonominin dışa açılmasının sonucunda ortaya çıkan ithal malların rekabeti ve ihracatın genişlemesinin belirli sektörlerde sürekli dengesizliğe yol açarak gelir ve iş kaybın, ücret düşüşünün, bazı mesleklerin önemini yitmesinin ve endüstri ilişkilerini erozyona uğratmasının sektörler ve bölgeler arasındaki dengesizliği perçinlediği gözlemlenmektedir.

Öte yandan ortaya çıkan tüketici mallarının fiyatlarındaki düşmeler, yeni iş sahalarının doğması, verimlilik artışı ve bazı mesleklerin öneminin artarak değerlenmesi gibi olumlu gelişmelerin etkisinin uzun dönemde hissedilmesine rağmen¹⁹, bu pozitif gelişmeler kamu oyunun kısa dönemli öngörüsünü aşmaktadır. Dünya piyasalarındaki gelişmeler ekonominin hangi sektörlerinin iş olanakları üreteceğini tahminini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle uluslararasılaşmanın karşılaştırmalı üstünlüğü ancak iş ve kar olanakları netleştikçe pratiğe yansımaktadır. Kısa dönemde, korumacılık yüksek fiyatlar ve düşük ekonomik büyümeyi, dışa açıklık iş ve gelir kaybını beslemektedir.

¹⁸ Harold JAMES, *IMF since Bretton Woods*, OUP, New York, 1996, s. 1-26. Halbuki daha önceki küreselleşme ve uluslararasılaşma hareketleri çok kısa süreli olmuş ve takiben uzun dönemli ekonomik kapalılık ortaya çıkmıştır. Bkz. Jagdish BHAGWATI, *Protectionism*, MIT Press, Cambridge, 1989; Charles KINDLEBERGER, *Worm Economic Primacy 1500-1990*, OUP, New York, 1996.

¹⁹ Dani RODRICK, "The Limits of Trade Policy Reform in Developing Countries", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 6(1992), s. 87-106.

Diğer bir eleştiri ise dışa açıklığın ulus devletin kontrolünün ötesinde ulusal refahın dış koşulları politik olarak bağımlı hale gelmesidir. Uluslararası düzenin kurumsal yetersizliği ulusal ekonomik kapalılığı beslemekte politik yollarla uluslararası üstünlüğün kazanılmasına zemin hazırlamaktadır. Böylece uluslararası sistemin belirsizliği ulusal sanayinin monopollerleşmesine destek vermektedir.

Üçüncü eleştiri serbest ticaretin ülkeler arasında büyük ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklılıkları yarattığına ilişkindir. Ulaştırma ve işlem maliyetlerinin düşmesi farklı büyüklükteki ekonomileri karşı karşıya getirmektedir. Çünkü klasik iktisat teorisine göre dış ticaretin kurulup gelimesinde kilit faktör, sınır ötesi işlem maliyetleridir. Şayet bu maliyetler düşerse uluslararası işlemler ulusal işlemlere göre ucuzlar ve piyasalar ulusal kimliklerinden kurtularak işbölümü gelişir.²⁰ Ulaşım ve iletişim ucuzladıkça ve uluslararası işlemlerde ekonomik mülkiyet haklarında güvenlik sağlandıkça, dış ticaret artar. Bu ekseninde teorik açıdan bir değerlendirme yapıldığında uluslararası ekonomi sınır ötesi ticari engellerin bulunmadığı ve ulaşım ve benzeri işlem giderlerinin ulusal ve uluslararası fiyatlarda herhangi bir farklılığa yol açmadığı bir düzenektir. Bu düzenekte fiyatlar malların göreceli bolluğunu veya kıtlığını aynı zamanda fırsat maliyetini yansıtmış olur.²¹ Serbest ticaret altında gelişmiş ülkelerin yüksek ücret ve hayat standardı ile iş güvenceleri az gelişmişlerle yakın rekabet sonucunda dezavantaja dönüşebilmektedir. Klasik iktisatçılar her ne kadar serbest ticareti ticarete katılan tüm ülkeler için yararlı görseler de, eşit olarak gelişmemiş toplumlar arasındaki rekabet serbest ticarete karşı bir eleştiri olarak 19. yüzyılın sonlarında itibaren anlam kazanmıştır.²² Çünkü klasik iktisatçıların döneminde ucuz ithal mallarının sağladığı tasarruflar ve rekabetin işletme davranışlarının rasyonelleşmesine katkı sağlaması dış ticaretin tartışma dışı bırakılmasını sağlamıştır.

Sonuçta toplum ve ekonomiler arasında eşitlik sağlanmadıkça dış ticaretin pür teoriye uyması olanaksızlaşmaktadır. Öte yandan devletsel faaliyetlerin artması ve sosyal hakların yaygınlaşmasına eş olarak ulusal refahın öncülüğü daha geniş kitleler tarafından kabul edilmektedir. Kamu sektörünün büyümesi, üretimin kamusallaştırılması, ekonomik planlama, makro ekonomik yönetim ve benzeri refah devleti enstürmanları ekonomik milliyetçiliği yaygınlaştırmaktadır. Bu gelişmeler oy kullanma hakkı ve demokratikleşme süreci ile doğrudan ilişkilidir. Yani demokrasi kapalı ekonomiye yol açmaktadır.²³

3. DEMOKRATİKLEŞME PARADOKSU

Demokrasinin ulusal aktörlerin tercihleri yansıtması, ulusal ekonomi ve aktörlerinin küreselleşme karşısında kendi çıkarlarını ön plana almaları anlamına gelir ki, bu durum, küreselleşmenin demokrasi ile çatışmasını doğurur. Ne var ki bu

²⁰ Robert O. KEOHANE- Helen V. MILNER(Editörler), **Internalization and Domestic Politics**, CUP, Cambridge, 1996, s. 25-47.

²¹ Douglas A. IRWIN, **Against Tide: An Intellectual History of Free Trade**, Princeton UP, New Jersey, 1996, s. 5.

²² Bkz Samir AMİN (Çev. Ahmet KOTİL), **Eşitsiz Gelişme**, Arba Ya., İstanbul, 1991.

²³ Joseph SCHUMPETER, **Capitalism, Socialism and Democracy**, Harper and Row, New York, 1950, s. 418.

çatışmaya rağmen batı ekonomilerinde küreselleşmenin demokratikleşme ile beraber gelişimi açıkça bir paradoksu içermektedir.

Demokratikleşme ve oy kullanma hakkı, işgücüne iş ve hayatlarını daha fazla güvence altına alabilmek için politik araçları kullanma fırsatını vermiştir. Ücretle geçimlerini sağlayanların oy kullanabilmeleri, ekonomi üzerindeki politik öncelik hiyerarşisini değiştirmiştir. Özellikle iki dünya savaşı arasında iç ve dış ilişkilerin yeniden yapılanması yeni ulusal politik sistemlerin özel sektörün bağımsızlığını kısıtlamasına neden olmuştur. Politik liberalleşme ekonomik liberalleşmenin önüne set çekmiştir.²⁴

Serbest ticaretin refahı artırabilmesi ücretlerin esnekliği ile de ilişkilidir. Dışa açılma ile beraber işleri kaybedenlerin diğer sektörlerde yeniden istihdam edilebilmeleri için dış ticaretin yeterli bir talep artışı doğurması beklenir. Keynes bu noktada ekonomik açıklığın sektörler arasında emeğin hareketliliğine yol açacağını; bunu ise ücretleri azaltılabileceğini belirtmektedir.²⁵

Keynes'e göre emeğin mobilitesinin kaldırılması yönündeki politik tercih korumacılığın yükselmesine yol açacaktır. Böylece Keynes tercihini yerli mal ve ulusal finanstan yana kullanmıştır. Aslında sanayileşmiş ülkelerin ekonomik krizlere karşı duyarlılaşması ekonominin kontrolüne yönelik politik baskının artmasını yani Keynes'in haklı çıkmasını sağlamıştır. Sosyal ve ekonomik politikalar bağlamında ulusal bütünleşmenin artması uluslararası bütünleşmenin önüne set çekmiştir.

Refah devletinde etkili olan diğer bir gelişme göçe karşı emek piyasalarının korunmasıdır. Ücretli emeğin politik talepleri ulusal emek piyasalarını dışarıya kapamıştır. Öte yandan refah devletinin eğitim, sağlık ve benzeri alanlarda yapmış olduğu beşeri sermaye yatırımlarını etkinleştirmenin yolu emek piyasalarının korunmasına bağlı olması, kuşkusuz, serbest dış ticaret teorisinin örtülü emeğin uluslararası mobilitesi varsayımı ile ters düşmüştür.

Demokrasi ulusal seviyede politikayla sınırlandırılması yanlış olur. Günümüzde demokrasinin önemi artan boyutu katılımcılıktır. Katılımcılık politik anlamının ötesinde demokrasinin emanet edildiği hükümetlere, düşük gelir grubunun güçlenmesi sorumluluğunu yükler. Katılımcılık sağlık ve fiziki yaşama imkanı, bilgi, teknoloji edinebilme ve insan hakları konularında eşitlik sağlanmasıyla elde edilir. Bu anlamda katılımcılık kalkınmanın doğal sonucu ve aynı zamanda bir kalkınma enstrümanıdır.

Sanayi Devrimi sonucuna bağlı işgücünün proletaryalaşması, uluslararası ücret rekabetini merkezi bir politik sorun yapmış, demokratik-parlamentar politik bu grupları doğal olarak görmemezlikten gelememiştir.

Bu nedenle ülkelerin iç politikası dünya piyasalarının doğurduğu ekonomik değişime karşı daha duyarlılaşmıştır. Toplumun tüm kesimlerinin uzun vadede faydalacağını iddia ederek dış ticaretin doğurabileceği işsizlik, durgunluk ve bölgesel

²⁴ Lionel ROBBINS, *Economic Planning and International Order*, MacMillan, London, 1937, s. 66.

²⁵ IRWIN, s.191-195.

farklılığı topluma kabul ettirmek olanaksızlaşmıştır.²⁶ Hala gelir düzeyi çok düşük ülkelerde söz konusu olumsuzlukları rekabete bağlamak çok daha kolaydır.

Beklentilerin aksine sanayi toplumlarında refah devletinin yükselmesi ekonomilerin dışa açılmasını durduramamış, bu gelişmeler açıklığı destekleyerek uluslararası işbölümü ve bütünleşmeyi tahmin edilenin tersine artırmıştır. Sosyal politikanın kurumsallaşması, ulusal refahı göreceli olarak ekonomik gelişmeden bağımsız kılması; bir başka ifade ile sosyal politikanın bir iç politika değişkeni haline gelmesi sayesinde özellikle gelişmiş ülkelerde dış ticaret hakkındaki olumsuz görüşler giderek azalmıştır.²⁷ Batı ekonomilerinin sosyal politikayı ekonomik değişkenlerden göreceli olarak ayrı tutması, batı dışı toplumsal formasyonlar için önemli bir imayı içermektedir. Küreselleşme ve küreselleşmeye bağlı gelişen dış ticaret ile ulusal ekonomi ve aktörleri arasında bir öncelik veya rekabet yoktur. Küreselleşme ve ulusal ekonomi ayrı kategorilerde değerlendirilmelidir. Aksi takdirde bu iki kategori arasında seçim yapılması demokratikleşmenin batı dışı toplumlarda gelişmesini zorlaştıracaktır.

4. SERMAYENİN KÜRESELLEŞMESİ VE ULUSAL OTONOMİNİN YİTİRİLMESİ

Ulusal ekonomik koşullar bir ülkenin ekonomik performansını belirlemeye devam etse de, günümüzde küreselleşme ulus devletin ulusal ekonomi için tek taraflı genişleme veya tam istihdam programları uygulamasını kısıtlamaktadır. Küreselleşmenin ulusal ekonomik gelişmede belirleyici olmasının nedeni sermayenin de küreselleşmiş olmasıdır.

Refah toplumuna dayalı ulus devlet, kuşkusuz salt kişi başına gelirle ifade edilemez. Ancak ekonomik büyüme -kişi başına gelirdeki artış- refah toplumunu yaratmada olmazsa olmaz bir koşuldur. Ekonomik büyümenin nedenleri konusundaki tartışmalar sürse de, büyümenin öncelikle ve büyük oranda tasarruf düzeyine bağlı olan yatırım tarafından belirlendiği hipotezi işlevliliğini halen sürdürmektedir. Sermaye mobil varsayıldığında, yüksek getiri yönünde serbestçe hareket edeceği ve ülkelerin yatırımları finanse edebilmek için sermayeyi kendine çekebilecekleri kabul edilir; ki, bu durum ulusal tasarruf ve ulusal yatırım arasındaki korelasyonu zayıflatır.

1990 yılında Japonya, ABD ve İngiltere'nin sırasıyla ulusal tasarruflarının % 98, % 96 ve % 83'lerinin bu ülkelerde kaldıkları hesaplanmıştır.²⁸ Aslında OECD ülkelerinde ulusal tasarruflar ile yurtiçi yatırım oranları arasındaki korelasyon ampirik açıdan kabul edilebilir niteliktedir. Ne var ki, bu korelasyon, hem kısa-uzun dönem ayrımının bulunmamasından, hem de sadece belirli ülkelerin örnek alınmasından

²⁶ William GREIDER, *International Herald Tribune*, 25 January 1997, s. 9

²⁷ Hatta iktisatçılar üzerinde yapılan bir anket çalışmasında gelişmiş ülkelerdeki iktisatçıların %88'nin tarife ve kotaların genel ekonomik refahı düşürdüğü ifadesine katıldıklarını ortaya koymuştur. Bkz. B. S. FREY ve diğerleri, "Consensus and Dissensus Among Economists: An Ampirical Inquiry", *American Economic Review*, Vol. 74(1984), s. 986-994.

²⁸ R. PALAN, "Underconsumption and Widenning Income Equalities: The Dynamics of Globalisation", *Newcastle Discussion Papers in Politics*, No. 4, 1993, s. 2. Ayrıca tüm gelişmekte olan ülkeleri kapsayan bir çalışmada 1976/1984 yılları arasında ulusal tasarruf ve yatırımların bu ülkelerde azaldığı gözlemlenmiştir. Bkz. J. HOST, "Personal Savings and Financial Development: Policies and Prospects", *Savings and Development*, Vol.14(1990), s. 347.

dolayı kabul edilebilirliği kaybetmektedir.²⁹ Ancak yine de gelişmiş ülkelere bakıldığında yurtiçi yatırımların yurtiçi sermayeye dayandığı gerçeği, yabancı sermayenin yurtiçi yatırımları belirlemedeki rolünden çok daha baskın çıkmaktadır.³⁰

Yatırım sadece tasarruflara bağlı bir değişken değildir. Aynı zamanda talep ve kar beklentilerine de dayanır. Talep dünya coğrafyası üzerindeki ulusal ekonomilerde farklılaşarak iç ve dış faktörlerden etkilenmektedir.³¹ Talebi karşılamada verimlilik düzeyine bağlı olan yatırımın etkinliği, yatırım miktarını belirlemede diğer bir faktördür. Verimlilik teknolojiye bağlı olarak çeşitli ulusal ve kurumsal faktörlerden etkilenmektedir. Ancak ülkelerin verimlilikleri artıracak teknolojiye ulaşmalarında altyapı, eğitim, üretim sistemleri gibi faktörlerin yer aldığı ulusal ekonomik çevre önplana çıkmaktadır. Bu durum ulusal yapıların küreselleşme karşısında hala yatırımları belirlemede baskın olması şeklinde yorumlanabilir.

Bazılarında göre küreselleşmenin itici gücü kabul edilen ÇÜ'ler, 1980'lerden itibaren nicelik olarak hızla artarak 1992 yılında sayıları 37000'e ulaşmış dış yatırımları 2 trilyon doları aşmıştır. Buna ek olarak dünyadaki özel üretim varlıklarının üçte biri ÇÜ'ler tarafından kontrol edilmektedir.³² Bu bağlamda bu kuruluşlar sınırsız ekonominin temel düzenleyicileri haline gelmişlerdir.³³ Böyle bir ortamda işletmelerin ulusallığı önemini kaybetmektedir. Ulus devletin coğrafyaya bağlı kısıtlı yapısı ile sınır ötesi faaliyetlerde bulunan ÇÜ'ler arasındaki farkın açılması, ÇÜ'lere çeşitli ve yeni fırsatlar sunmaktadır.³⁴ Ulusal politikalar kısıtlanıp homojenleşirken yabancı sermayeyi çekebilmek tüm mesele haline dönüşmektedir.

Ancak ÇÜ'ler de bazı sınıfsal özellikler seğilemektedirler. 11 ülke 50 en büyük ÇÜ'e sahiptir. BM'nin sınıflandırdığı 35000 ÇÜ'nin yarısı 4 ülkeden çıkmıştır. 65 milyonu çalıştıran ÇÜ'leri 43 milyonu ana ülkede istihdam edilmektedir.³⁵ ÇÜ'lerin Ar-Ge harcamaları ana ülkede yoğunlaşmaktadır.³⁶ 1980 yılında ortalama olarak ABD firmaları teknolojik faaliyetlerinin % 10'undan azını ABD dışında gerçekleştirmişlerdir. Benzer durum Japonya içinde söz konusudur. Ar-Ge yoğunluğu açısından ortalamanın üstünde olan işletmelerde teknolojik faaliyetlerin ortalamanın çok altında küreselleştiği göze çarpmaktadır.³⁷

²⁹ L. TESAR, "Savings, Investment and International Capital Flows", *Journal of International Economics*, Vol. 31(1991), s. 76.

³⁰ A. GLYN-B. SUTCLIFFE, *Global But Leaderless? The New Capitalist Order*, Socialist Register, 1992, s. 84 ve R. MARTIN, *Money, Power and Space*, Blackwell, Oxford, 1994, s. 272. Ayrıca yapılan bir çalışmada 1981-1992 yılları arasında Avrupa'da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yurtiçi yatırımların sadece % 4.2'sini oluşturduğu hesaplanmıştır. Bkz. A. GLYN, "Social Democracy and Full Employment", *New Left Review*, No. 211(1995), s. 44.

³¹ J. MICHIE- J. SMITH, *The Economies of Restructuring and Intervention*, Edward Elgar, England, 1991, s. 30-31.

³² Ayrıntılı bilgi için Bkz. UNCTAD, *Trade and Development Report*, UN, Geneva, 1993.

³³ J. MICHIE-J. SMITH, *Managing the Global Economy*, OUP, Oxford, 1995, s. 112.

³⁴ R. PALAN, "Underconsumption and Widenning Income Equalities: The Dynamics of Globalisation", *Newcastle Discussion Papers in Politics*, No. 4, 1993, s. 4.

³⁵ MICHIE-SMITH, s. 112.

³⁶ MICHIE-SMITH, s. 153.

³⁷ P. PARTEL, "Localised Production of Technology in Global Markets", *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 19(1995), s. 145-151.

İşletmeler kendilerini ulusal temelli olarak görmektedirler. ÇÜİ'ler birbirleri ile rekabet içinde iken, kendi devletlerinden yardım alırlar. Ayrıca ana ülkenin teknolojik ve kurumsal faktörleri ÇÜİ'ler üzerinde etki olur.

ÇÜİ'ler şubeleri aracılığıyla vergi oranlarının düşük olduğu bölgelere hareket edebilirler ya da faaliyetlerini durdurabilirler. Yani seçicilik söz konusudur. 1992 yılındaki 2 trilyon dolarlık doğrudan yabancı sermaye stoğunun % 85'i 10 sanayileşmiş ülkededir. Gelişmekte olan ülkeler arasında öncü konumuna sahip Tayvan bu stoğun sadece % 1'ini alabilmiştir. AB 1988-1992 yılları arasında dünya doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının % 44'ünü çekmeyi başarmıştır.³⁸

Yabancı kaynakların gelişmekte olan ülkelere girişinin gelişme üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna dair fikir birliğinin oluşmasının nedeni, bu kaynakların ulusal tasarrufları desteklemesi ve böylece daha yüksek oranlarda sermaye birikimine imkan vererek maddi refahı artırmasıdır. Fakat dış kaynaklar beraberinde bazı sorunları özellikle 1970'li yıllardan itibaren getirmeye başlamıştır. Yabancı kaynakların tüketimi ve dolayısıyla ithalatı arttırdığı, kalkınma projelerine verilen yardımların büyük bir bölümünün getirisi çok düşük alanlarda kullanıldığı, biriken borçların faiz ödemelerinin döviz sıkıntısı yarattığı, yabancı özel yatırımların özellikle ÇÜİ'lerin politik ve sosyal hayatta yön vermesi ve dış yardımların yardımı alan ülkedeki iktidarların insiyatifinde perspektiften yoksun olarak kullanılması, bu kaynak türüne şüphe ile yaklaşılmasına neden olmaktadır.

Tüm bu göstergeler, ÇÜİ'lerin yatırımlarının belirli bölge ve ekonomilere ait ekonomik, politik, kültürel yapılara bağlı olduğuna, inelastik bir nitelik sergilediklerine dahası uluslararası düzeyde mobil olan sermayenin serbet dış ticaret teorisinin öngördüğü bütün tarafların kazançlı çıkacağı söylemine uymadığına işaret etmektedir.³⁹

SONUÇ: KÜRESELLEŞME KİMDEN YANA?

Küreselleşme hangi ideolojik açıdan ele alınırsa alınsın red edilemeyecek bir olgudur. Ne var ki, bu olgu ulus devletlere getirdiği fırsatların yanında bir o kadar da bilinmezlik ve tehlike sunmaktadır. Bu tehlikelere karşı gelişmiş ülkeler küreselleşme konusunda daha önceden geçirdikleri deneyimlere ve sahip oldukları donanımına bağlı olarak daha hazırlıklı iken, gelişmekte olan ülkeler dış dünya ile ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerin hızla artması karşısında donanımsızlıkları ve deneyimsizliklerinden dolayı daha pasif kalmaktadırlar. Daha da kötüsü bu ülkelerde küreselleşmeye az gelişmişlikten kurtarıcılık misyonunun yüklenmesi, küreselleşmenin sorgulanmadan ulusal bir hedefe dönüşmesine yol açmaktadır.

Oysa ki, küreselleşme gelişmekte olan ülkelerde ulusal ekonomi ve aktörleri üzerinde zıt sonuçlar vermektedir. Gelişmiş ülkeler küreselleşmenin olumsuz etkileri demokratikleşme ve küreselleşmenin getirisinin toplumsal sınıflar tarafından göreceli adil paylaşımı ile hafifletmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler bu realiteden hareketle küreselleşme ile ulusal ekonominin farklı kategoriler olduğunu ayırt etmeli,

³⁸ MICHIE-SMITH, s.161-162

³⁹ Jadish BHAGWATI, "The Capital Myth", *Foreign Affairs*, Vol. 77(1998), s. 7-8.

refah toplumunun ancak ekonomik gelişmenin yararlarının toplumun tüm kesimleri tarafından paylaşıldıkça yaratılabileceğini kavramalıdır. Bu nedenle küreselleşme ulusal ekonomi ve aktörlerinin geri plana itilmesi biçiminde yorumlanmamalıdır.

Kaldı ki, küreselleşme bu makalede öne sürüldüğü gibi, bu sürece katılan tüm tarafların kazançlı çıktığı bir dünya sistemine verilen ad değildir. Aksine küreselleşme uluslararası düzeyde hegemonik istikrara paralel olarak gelişen bir süreçtir. Hegemonik istikrar ise ancak uluslararası güç dağılımındaki değişmezlikle varlığını sürdürür.

Gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin tam işlerlik kazanmaması, ulusal ekonomi aktörlerinin baskı grubu oluşturamamasıyla sonuçlanmaktadır. Bu nedenle refah devleti ve sosyal politika küreselleşme ve makro ekonomik performansla doğrudan ve güçlü bir korelasyonla ilişkilendirilmekte, dış ticaret ve yabancı sermaye makro ekonomik performansın vazgeçilmez atıncıları olarak kabul edilmektedir. Böylelikle ulusal ekonomi ve aktörlerinin dışlanması gerçekleştirilmektedir.

Sonuç olarak küreselleşme, batı dışı toplumsal formasyonlar tarafından içselleştirilemeyen bir süreçtir. Küreselleşmenin itici güçlerinin tamamı (yabancı sermaye, teknoloji, ÇU'ler, uluslararası ekonomik aktörler vb.) sanayileşmiş batılı ülkelerde gelişmiştir. Bunun anlamı küreselleşme her ne kadar katılan tüm tarafların biçimlendirdiği bir süreç olsa da, oyunun kurallarının tek taraflı tasarlandığıdır. Gelişmekte olan ülkeler bu tasarımdan pay alabildikleri takdirde küreselleşme ulusal ekonomiye zarar vermeden, refah toplumuna katkıda bulunabilecektir.

KAYNAKÇA

1. AKTAN C. C., **Değişim ve Devlet**, TISK Ya., Ankara, 1998.
2. AKTAN C. C., **Optimal Devlet**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1995.
3. AMİN Samir(Çev. Ahmet KOTİL), **Eşitsiz Gelişme**, Arba Ya., İstanbul, 1991.
4. ARIN Tülay, "Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi", **9. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Adana, 1993.
5. BARR Nicholas, **The Economics of Welfare State**, SUP, California, 1993.
6. BERY S. K., "Economic Policy Reform in Developing Countries: The Role and Management of Political Factors", **World Development**, Vol.18(1990).
7. BHAGWATI Jadish, "The Capital Myth", **Foreign Affairs**, Vol. 77(1998).
8. BHAGWATI Jagdish, **Protectionism**, MIT Press, Cambridge, 1989.
9. BURGENMEIER B.-MUCCHIELLI L., **MNCs And Europe**, Routledge, London, 1992. ,
10. CEGLOWSKI Janet, "Has The Globalisation Created a Borderless World", **Business Review**, (April 1998).
11. CERNY P., **Finance and World Politics**, Edward Elgar, England, 1993.
12. **Challenge**, "Has The Globalisation Gone Too Far?", Vol. 41(1998).
13. DECALO S., "The Process, Prospects and Constraints of Democratization in Africa", **African Affairs**, Vol. 91(1992).
14. DRUCKER Peter, "The Global Economy and the Nation State", **Foreign Affairs**, Vol. 76(1997).
15. DUPUY Alex, "Thoughts on Globalisation, Marxism and the Left", **Latin American Perspectives**, Vol. 25(1998).
16. EKER Aytaç-AKTAN C. C.(Editörler), **Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat**, İzmir, 1991.
17. FREY B. S. ve Diğerleri, "Consensus and Dissensus Among Economists: An Ampirical Inquiry", **American Economic Review**, Vol. 74(1984).
18. GARRETT Geoffrey, **Partisan Politics in the Global Economy**, CUP, New York, 1998.
19. GILL S.-LAW D., "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", **International Studies Quarterly**, Vol. 33(1989).
20. GLYN A., "Social Democracy and Full Employment", **New Left Review**, No. 211(1995).
21. GLYN A.-SUTCLIFFE B., **Global But Leaderless? The New Capitalist Order**, Socialist Register, 1992.

22. GREIDER William, **International Herald Tribune**, 25 January 1997.
23. GULHATI R., "Who Makes Economic Policy in Africa and How?", **World Development**, Vol. 18(1990).
24. HIRST Paul-THOMPSON Grahame, "The of Globalisation", **Economy and Society**, Vol. 21(1992).
25. HIRST Paul-THOMPSON Grahame, (Çev. Çağla ERDEM- Elif YÜCEL), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.
26. HOST J., "Personal Savings and Financial Development: Policies and Prospects", **Savings and Development**, Vol.14(1990).
27. IRWIN Douglas A., **Against Tide: An Intellectual History of Free Trade**, Princeton UP, New Jersey, 1996.
28. JAMES Harold, **IMF since Bretton Woods**, OUP, New York, 1996.
29. KEIGHER S. M.-LOWERY C., "The Sickening Implications of Globalisation", **Health and Social Work**, Vol. 23(1998).
30. KEOHANE Robert O.-MILNER Helen V.(Editörler), **Internalization and Domestic Politics**, CUP, Cambridge, 1996.
31. KINDLEBERGER Charles, **Worm Economic Primacy 1500-1990**, OUP, New York, 1996.
32. LAWRENCE Robert ve Diğerleri, **A Vision For the World Economy Openness, Diversity, and Cohesion**, Brookings Institution Press, Washington, 1996.
33. LEWIS A., **The Principles of Economic Planning**, George Allen & Unwin, London, 1949.
34. MARTIN R., **Money, Power and Space**, Blackwell, Oxford, 1994.
35. MICHIE J.-SMITH J., **Managing the Global Economy**, OUP, Oxford, 1995.
36. MICHIE J.-SMITH J., **The Economies of Restructuring and Intervention**, Edward Elgar, England, 1991.
37. MOORE R., "Globalisation and the Future of US Human Rights Policy", **Washington Quarterly**, Vol. 21(1998).
38. MORAN Jonathan, "The Dynamics of Class Politics and National Economies in Globalisation", **Capital and Class**, C. 66(1998).
39. MURPHY C.-TOOZE R.(Editörler), **The New International Political Economy**, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1991
40. MYRDAL Gunnar, "Economic Nationalism and Internationalism", **Australian Outlook**, Vol. 11(1957).
41. PALAN R.-ABBOTT J., **State Strategies in a Global World**, Pinter, London, 1996.

42. PALAN R., "Underconsumption and Widenning Income Equalities: The Dynamics of Globalisation", **Newcastle Discussion Papers in Politics**, No. 4, 1993.
43. PARTEL P., "Localised Production of Technology in Global Markets", **Cambridge Journal of Economics**, Vol. 19(1995).
44. ROBBINS Lionel, **Economic Planning and International Order**, MacMillan, London, 1937.
45. RODRICK Dani, "The Limits of Trade Policy Reform in Developing Countries", **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 6(1992).
46. SACHS J., "International Economics: Unlocking The Mysteries of Globalisation", **Foreign Policy**, (Spring 1998).
47. SAVAŞ Vural, **Anayasal İktisat**, Beta Yayım, İstanbul, 1989.
48. SCHUMPETER Joseph, "The Future of Private Enterprise in the Face of Modern Socialist Tendencies", **History of Political Economy**, Vol. 7(1975).
49. SCHUMPETER Joseph, **Capitalism, Sossialism and Democracy**, Harper and Row, New York, 1950.
50. SEN A., **On Economic Inequality**, Clarendon Press, Oxford, 1973.
51. TESAR L., "Savings, Investment and International Capital Flows", **Journal of International Economics**, Vol. 31(1991).
52. THUROW Lester-KRUGMAN Paul, "Like Oil and Water: A Tale of Two Economists", **The New York Times**, 16 Şubat 1997.
53. UNCTAD, **Trade and Development Report**, UN, Geneva, 1993.
54. UNDP, **Human Development Report**, OUP, New York, 1997.
55. WACTHEL Paul, **Macro Economics**, McGraw Hill, New York, 1989.
56. WOODS N., "Globalisation: Definitions, Debates and Implications", **Oxford Development Studies**, Vol. 26(1998).